

Економіка

УДК 630:624

А.С. Малиновський

Державний агроекологічний університет

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛІСОАГРОФОРМУВАНЬ ТА РЕАБІЛІТАЦІЯ РАДІОАКТИВНО ЗАБРУДНЕНИХ ЛІСОВИХ УГІДЬ

Аналізуються окремі показники ефективності виробничої діяльності підприємства “Житомироблагроліс”, створеного на базі лісових масивів колишніх колгоспів. Обґрунтовується необхідність розширення лісових площ за рахунок виведення з сільськогосподарського обороту забруднених радіонуклідами угідь.

Постановка проблеми

Актуальною проблемою є збереження і утримання в належному стані лісових масивів, які раніше належали колишнім колгоспам і радгоспам. Особливо це стосується регіону Українського Полісся, де, за оперативними даними Мінагрополітики, такі лісонасадження займають досить великі площі. Це, зокрема, Волинська обл. – 177,9 тис.га, Житомирська – 307 тис., Рівненська – 154 тис., Чернігівська – 237,4 тис. га лісу, які нині знаходяться у сфері управління Міністерства аграрної політики України.

Відношення сільських громад, місцевих органів влади щодо передачі лісових масивів створеним агролісогосподарським підприємствам досить неоднозначне. Агроформування з надто складним фінансовим становищем належним чином проводити комплекс робіт щодо відтворення, охорони та захисту лісів не мають можливості. Більше того, часта зміна керівників таких сільгоспідприємств нерідко призводить до нерационального використання (якщо не знищення) лісонасаджень. Ті ж господарства, громади, які зберегли свій ресурсний потенціал, забезпечують певний рівень розвитку сільських територій, справедливо претендують на права господарів у своїх лісах.

У зв'язку з цим представляє інтерес проведення аналізу окремих лісівничо-економічних показників з виробничо-фінансової діяльності Житомирського обласного комунального агролісогосподарського підприємства “Житомироблагроліс”, яке було створене розпорядженням голови облдержадміністрації №473 від 21.08.2000 р. відповідно до статті 44 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”, лісового та земельного кодексів України.

Відомо, що забруднення лісів радіонуклідами під час аварії на ЧАЕС через десятки років знижується, що підтверджується широким спектром досліджень з цього питання і даними радіаційного моніторингу.

Відтепер минуло 20 років після Чорнобильської трагедії: радіаційний стан лісів значно поліпшився. Це викликає необхідність дієвої системи

переважно лісогосподарських заходів для реабілітації окремих лісових масивів і залучення їх до господарського обігу.

Об'єкти і методика дослідження

Методика дослідження базувалася на діалектичному методі пізнання та системному підході до вивчення економічних процесів. Використовували законодавчі та інші інформативні акти з питань організації лісогосподарського виробництва в лісах, що знаходяться у віданні агропромислового комплексу (АПК).

Вирішення поставлених в науковій статті питань здійснювали на основі даних статистичної та бухгалтерської звітності з використанням методів порівняння, аналізу і синтезу в поєднанні з іншими методами досліджень в економіці.

Об'єктом дослідження є процес організації і ефективності функціонування агролісоформування в умовах українського Полісся, зокрема підприємства “Житомироблагроліс”.

Результати досліджень

Досліджуване підприємство “Житомироблагроліс” об'єднує 23 лісових господарства області системи АПК. Цим господарствам рішенням обласної ради передано в постійне користування 302,9 тис.га земель лісового фонду, що складає 28% від загального лісового фонду області.

Вплив системи ведення лісового господарства на стан і продуктивність лісів характеризується показниками динаміки лісового фонду. Склад лісів за породами і продуктивність насаджень в основному залежать, окрім людського фактора, від ґрунтово-кліматичних і гідрологічних умов. Найбільш поширеними типами лісорослинних умов є свіжі та вологі субури і сугруди (В₂, В₃ і С₂, С₃), частка яких складає понад 70% вкритої лісами площі. Лісорослинні умови найбільш сприятливі для зростання сосни звичайної, дуба черемшатового, берези повислої, вільхи чорної, насаджень яких займають майже 96% території підприємства.

Структура лісів за віком є нерівномірною. Середній вік насаджень складає 45 років. Причому частка площ молодняків дорівнює 34%, середньовікових насаджень – 55%, пристигаючих – 8%, стиглих та перестійних деревостанів – 3%.

Середня продуктивність всіх лісонасаджень підприємства характеризується 1, 3 класом бонітету, а показник повноти насаджень варіює в межах 0,4–0,7 одиниці. Загальний стовбурний запас лісів, наданих підприємству в користування, складає 41 млн.м³ деревної маси, а річний приріст в середньому складає 970 тис. м³, що відповідає 3,5 м³/га за рік. У 2004–2005 рр. заготівля ліквідної деревини від усіх видів рубок склала 340 тис. м³ у рік. При цьому відсоток використання річного приросту лісу становить 35%, що у два рази нижче від загальноприйнятого нормативу.

Аналізувати значення основних таксаційних показників зростання лісів в динаміці досить складно, так як щорічне впорядкування обласного агропромислового підприємства не перевищує 5 років. Тому проаналізуємо виконання виробничо-господарських програм доведених підприємству Мінагрополітики України.

Метою діяльності підприємства є реалізація державної політики розвитку лісового господарства і раціонального використання лісових ресурсів, охорони і захисту лісів у системі АПК області, а також одержання прибутку за рахунок задоволення потреб споживчого ринку у його продукції та послугах на основі ефективного використання виробничого та фінансового потенціалу.

За 2000–2005 рр. 23 лісовими господарствами проведено лісовідновних робіт на площі 6057 га, в тому числі лісовідновлення шляхом природного поновлення на площі 2534 га. На площі створено 22,5 га лісові розсадники, проводили доповнення лісових культур на площі 4025 га та догляд за лісовими культурами на площі 8808 га. Лісовідновлення в структурних підрозділах області проводили за рахунок коштів, отриманих від його господарської діяльності. Лісовідтворення на землях підприємства в 2005 році зросло в порівнянні з 2004 роком на 348 га або на 23%. Вказані значення показників значно перевищують планові. Підприємством “Житомироблагроліс” щорічно виконуються завдання по проведенню рубки, пов’язані з веденням лісового господарства”, в (табл.1).

Таблиця 1. Розмір рубок за роками на підприємстві
“Житомироблагроліс”

Найменування заходу	Од. виміру	Роки				
		2001	2002	2003	2004	2005
Освітлення	га	246	236	241	274	266
	м ³	753	762	854	922	1176
Прочищення	га	253	454	441	481	360
	м ³	1846	3199	2792	2947	2497
Проріджування	га	1930	1656	1401	1451	1338
	м ³	29430	26938	24858	25315	24860
Прохідна рубка	га	1980	1242	1390	966	899
	м ³	32428	23677	26315	21703	23931
Санітарна вибіркова рубка	га	4632	5636	5898	668	6930
	м ³	46484	59441	74330	95970	100999
Санітарна суцільна рубка	га	296	413	856	927	688
	м ³	43445	68999	132275	133791	103869
Інші рубки	га	131	1868	189	197	559
	м ³	1550	9280	15593	22596	10932
Рубки головного користування	га	404	438	410	458	496
	м ³	61,7	68,4	76,0	85,8	100,3

Важливу інформацію можна отримати при порівняльному аналізі вікової структури лісового фонду “Житомироблагролісу” та даних наведеної вище таблиці. Слід підкреслити, що вікова структура лісів

підприємства, яке розглядається, є вкрай викривленою, що є результатом недбалого господарювання протягом минулих десятиліть. Як відмічалось раніше, стиглі ліси складають лише біля 3% площі, молодняки – 34%. Це означає, що найбільший об'єм деревини заготовляється від рубок догляду, а не від рубок головного користування. В економічному плані важливим є те, що ліквідність деревини від освітлень та прочищень майже дорівнює нулю. Дані табл.1 свідчать про те, що площі рубок догляду за лісом у молодняках дещо зменшилися, а вибірка деревної маси збільшилася. Помітно зменшилися площі проріджувань і особливо – прохідних рубок (більше ніж у 2 рази). Але за останні 5 років майже у 1,5 раза зросли площі проведення санітарних вибіркових рубок, а об'єм заготовленої деревини від їх проведення зріс удвічі. У 2,2 раза зросли й площі проведення санітарних суцільних рубок.

У 2006 році підприємством планується провести: рубки проміжного користування на площі 10,5 тис. га, при цьому заготовити біля 182 тис. м³ (проти 160 тис. м³ у 2005 році) головне користування на площі 0,5 тис. га та заготовити 89,4 тис. м³ деревини (проти 100,3 тис.м³ у минулому році). Значна частина низькоповнотних м'яколистяних насаджень потребує проведення реконструктивних рубок з метою створення високопродуктивних деревостанів бажаного складу.

За рахунок господарської діяльності АП “Житомироблагроліс” проводиться весь комплекс робіт для запобігання та охорони лісів від пожеж. З цією метою придбано та приведено в належний технічний стан 13 пожежних автомобілів. У Народицькому, Малинському, Новоград-Волинському, Словечанському, Олевському, Коростенському та в інших лісових господарствах, створені лісові пожежні станції. На охорону лісів від пожеж за рахунок господарської діяльності підприємства за 2001–2005 рр. витрачено більше 1 млн. грн. Для підвищення оперативності у прийнятті рішень, в разі виникнення надзвичайних ситуацій, створено систему радіозв'язку, встановлено радіостанції практично у всіх підрозділах обласного підприємства. З метою недопущення розповсюдження пожежі на небезпечних у пожежному відношенні ділянках лісового фонду за останніх п'ять років створено 5115 км мінералізованих смуг, влаштовано протипожежних розривів довжиною 79 км., виконані інші заходи.

Для підтримання належного санітарного стану лісів щорічно проводяться санітарно-оздоровчі заходи. На всі площі, які підлягають санітарним суцільним рубкам згідно з “Санітарними правилами”, отримуються дозволи ДЛГО “Житомирліс” (нині обласного управління лісового господарства). Проведена значна робота з натурального оформлення лісів, встановлення кварталних стовпів, аншлагов, розчищення кварталних просік тощо.

Таблиця 2. Основні показники виробничо-фінансової діяльності підприємства “Житомирблагролісу”

№ з/п	Показники	Один. виміру	Роки		(+,-)	%
			2004	2005		
1	Заготівля деревини від всіх видів рубок, всього	тис. м ³	401,4	382	-19,4	95,2
	в тому числі ліквідної	тис. м ³	353,7	338	-15,7	95,6
	із них: рубок головного користування, всього	тис. м ³	94,1	107,3	13,2	114,0
	в т.ч. ліквідна	тис. м ³	85,8	100,3	14,5	116,9
	рубки, пов'язані з веденням лісового господарства	тис. м ³	307,3	274,7	-32,6	89,3
	в тому числі ліквідна	тис. м ³	268	238	-30,2	88,7
2	Площі, пройдені рубками, всього	га	12521	11609	-912	92,7
	в тому числі а) рубками, пов'язаними з веденням лісового господарства	га	11140	10425	-715	93,6
	із них суцільні рубки	га	922	688	-234,9	74,5
	б) рубки головного користування	га	458	496	38	108,3
	Разом:	га	12521	11609	-912	92,7
3	Перероблено деревини у власних цехах переробки	тис. м ³	10,8	12,2	1,4	113,0
4	Випуск товарної продукції	тис. грн.	19894	28516	8623	143,3
5	Обсяг реалізації продукції (без ПДВ)	тис. грн.	20761	29440	8679	141,8
6	Чистий прибуток	тис. грн.	1751	1433	-318	81,8
7	Середньомісячна зарплата	грн.	390	547	157	140,3
8	Рентабельність випуску товарної продукції	%	18,8	22,4	3,6	x
9	Сплачено бюджету та Державним цільовим фондам, всього	тис. грн.	7085	9858	2715	138,3
	в т.ч. до бюджету	тис. грн.	2818	5500	2682	195,2

Підприємством за 2001–2005 рр. придбано основних засобів, інвентарю, обладнання на суму майже 5,3 млн. грн., прийнято на баланс

недобудованих споруд або споруд і будівель, що потребують капітального ремонту, майже на 1,0 млн.грн. За цей період агролісовими господарствами сплачено до різних рівнів бюджетів та фондів понад 25 млн. грн., в тому числі до державного бюджету 9,9 млн. грн. За 2005 р. чистий прибуток від діяльності підприємства склав 1,433 млн. грн. (табл.2). Середня чисельність працюючих становить 1620 чол., в т.ч. лісової охорони 820 осіб. 80 осіб мають вищу освіту, 245 – середню спеціальну. Річний фонд оплати праці становить близько 10 млн. грн., середньомісячна заробітна плата у підприємстві складає 517 грн.

Заготовлена деревина поступає переважно в цехи переробки підприємства, використовується на власні потреби та частково реалізується. Лише за останні два роки сільгосппідприємствам області у вигляді благодійної допомоги та за пільговими цінами виділено біля 35 тис. м³ деревини.

Практично завершено одержання державних земельних актів на право постійного користування землею, за які підприємством за рахунок власних коштів сплачено понад 800 тис. грн. Багато уваги приділяється нарощуванню об'ємів виробництва товарів народного споживання, функціонуванню цехів з переробки деревини.

Таким чином, створення обласного об'єднання “Житомироблагроліс” є актуальним, своєчасним і перспективним організаційним заходом. За 5 років виробничо-господарської діяльності підприємству “Житомироблагроліс” внаслідок проведення організаційних, лісогосподарських та інших заходів вдалося дещо поліпшити санітарний стан лісів, охорону і захист їх від пожеж, ураження шкідниками і хворобами, подбати про відтворення лісів. Враховуючи те, що всі заходи здійснювалися за рахунок власних коштів підприємства, потрібно відзначити економічну ефективність лісогосподарської та лісопромислової діяльності підприємства.

Аналогічну реорганізацію земель лісового фонду АПК, шляхом передачі їх у відання обласних агроформувань, доцільно проводити і в інших областях українського Полісся.

Для стабілізації і покращення екологічної ситуації в лісах системи АПК (та й в держлісгоспах) необхідно переходити до реалізації комплексу активних лісогосподарських заходів з урахуванням темпів природних процесів самоочищення лісових екосистем від радіонуклідів, поліпшення радіаційної ситуації в лісових угіддях та реабілітації лісів і залучення їх до господарського обігу.

Організаційною основою заходів з реабілітації лісів, щодо зменшення в них вмісту радіонуклідів, повинен стати обґрунтований план переведу лісових масивів з обмеженим режимом господарювання до більш високого рівня лісокористування з постійним контролем режиму ведення лісового господарства в забруднених радіонуклідами насадженнях.

Розроблена система заходів із забезпечення реабілітації радіоактивно забруднених лісів повинна здійснюватися в межах національної програми ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС з достатнім фінансовим забезпеченням.

Система заходів з реабілітації радіаційно забруднених лісів повинна містити організаційно-економічний механізм, спрямований на стимулювання робіт, пов'язаних з виробництвом чистої лісогосподарської продукції та проведення сильно забруднених лісових угідь в лісогосподарський обіг. Окрім цього, науково обгрунтована розробка і виконання системи заходів повинна дозволити:

- а) підвищити лісистість території Полісся до 2010 р. на 2,5–3,0%;
- б) залучити до рубок деревостани, які втратили середовищнозахисні функції;
- в) розширити лісосировинну базу за рахунок заліснення нових земель, колишніх сільськогосподарських угідь та інтенсифікації лісовирощування;
- г) збільшити об'єми заготівлі деревини за рахунок плантаційного вирощування насаджень хвойних і листяних порід на забруднених радіонуклідами територіях;
- д) підвищити акумулятивну здатність, продуктивність та біологічну стійкість лісових насаджень за рахунок виконання обгрунтованих лісівничо-господарських заходів.

Для реалізації системи заходів з реабілітації лісів доцільне залучення не лише державних коштів, але й приватної підприємницької ініціативи та закордонних фірм для фінансування окремих лісогосподарських заходів з поліпшення екологічного стану в лісових масивах Полісся.

Висновки

1. Організація і функціонування в системі АПК підприємства “Житомироблагроліс” з врахуванням того, що лісові масиви сільськогосподарських агроформувань не впорядковувались державою, підтвердило доцільність створення такої обласної структури. Лісівничо-економічні показники роботи вказаного підприємства за 5 років від його створення свідчать про поліпшення санітарного стану лісів, збільшення об'ємів лісовідтворення та самоокупність витрат на підвищення продуктивності лісів, їх захист і охорону.
2. За матеріалами багаторічних наукових досліджень з радіаційного моніторингу лісів зони українського Полісся радіаційний стан їх значно поліпшився. На державному рівні необхідна розробка і впровадження системи заходів з реабілітації лісів, залучення їх в господарський обіг, а також розширення площ лісових насаджень за рахунок земель, виведених із сільськогосподарського обороту.